

FACTSHEET

MOVISIE
LESBISCH EN HOMO-BELEID
www.movisie.nl

Ouderen en
homoseksualiteit

Beleids- mogelijkheden ten behoeve van oudere homoseksuelen

Tijdens een recente Roze Belweek belden veel homo-ouderen over hun zorgen om de (latere) zorg. Men ervaart het klimaat in zorgtehuizen als homo-onvriendelijk en wil graag meer aandacht voor homoseksualiteit binnen de zorgopleidingen. Tamelijk veel oudere homoseksuelen zijn eenzaam, en zijn op zoek naar ontmoetingsmogelijkheden. Maar, zeggen ouderenbonden, welzijnsinstellingen, gemeenten, en ook homo-organisaties: deze groep is zo onzichtbaar! Men weet vaak niet hoe oudere homoseksuelen zelf hun leven, woonomgeving en zorgbehoefte willen invullen.

Factsheet ouderen en homoseksualiteit

Oudroze: geen onzichtbare kleur

Iedereen kent het beeld van de typische 'eeuwige vrijgezel'. Of van de ongetrouwde vrouw die samenwoont met haar hartsvriendin. Maar in het dagelijks leven kom je ze niet zo snel tegen. Bij de ouderensociëteit weet niemand 'het'. Zelfs binnen de homo-organisaties kent men ze nauwelijks: oudere homoseksuelen. Hoe komt dat? En wat zijn de beleidsmogelijkheden ten behoeve van deze groep?

Ouderen boven de vijfenzestig zijn opgegroeid in een tijd dat je 'er niet over praatte'. De groep homoseksuelen van deze generatie kon zich in hun jongere jaren niet al te openlijk uiten, uit angst voor afwijzing door familie of vrienden, of vanwege het risico ontslagen te worden. Nog steeds houden veel homoseksuele ouderen hun leefstijl verborgen. Opvallend is dat oudere homoseksue-

elen zelfs nu nog vaak codewoorden gebruiken uit het verleden. Zo spreekt men van 'contacten' in plaats van over 'seks'.

Voor de wat jongere ouderen ligt het anders: ze hebben de emancipatiegolf van de jaren zeventig bewust meegeemaakt. Nu ze op leeftijd zijn, stellen ze eisen aan hun leefomgeving. Die is daar vaak niet op voorbereid en heeft geen oog voor hun specifieke behoeften.

Veel homo-ouderen lopen daarnaast op tegen de 'normale' gang van zaken in de homo- en lesbische subcultuur, die voornamelijk op jongeren is gericht. Ze voelen zich niet welkom op sociëteitsavonden. Oud en seks, dat gaat toch niet samen?

Hoeveel homo-ouderen zijn er?

Er zijn in Nederland ongeveer 230 duizend mannen en vrouwen ouder

dan 55 jaar met homo- of lesbische gevoelens (6 procent van de bevolking boven de 55; bron CBS 2006). Omdat er meer oudere vrouwen dan mannen zijn, zal de groep oudere lesbische vrouwen ook iets groter zijn dan de groep oudere homomannen. Gemiddeld wonen er in Nederland per vierkante kilometer vijf homoseksuele ouderen boven 55, de meesten in de steden van de Randstad. Elders is de 'homodichtheid' aanzienlijk lager.

Wonen

Oudere homoseksuelen willen graag zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen, ook al realiseren ze zich wel dat er situaties kunnen zijn dat dit niet meer gaat. Onder meer uit de resultaten van de Roze Belweek in oktober 2006 is gebleken dat hun voorkeur niet ligt bij een 'roze woonproject', maar eerder naar een woonvorm met een gelijke mix van homo's en hetero's. Alleen een kleine minderheid van voornamelijk vrouwen vindt een woonvoorziening voor uitsluitend homoseksuelen noodzakelijk. Toch overwegen roze ouderen soms om in een wat groter verband te wonen. Ze denken dan bijvoorbeeld over de aanschaf van een groot gemeenschappelijk wooncomplex, over aanleunwoningen voor homo-ouderen of roze units in bestaande verzorgingshuizen.

Voor gemeente en zorgkantoor bieden zowel de invoering van de Wet op de maatschappelijke ondersteuning (WMO) als de aanpassingen in de AWBZ kansen. Ze krijgen in beleid en praktijk meer met elkaar te maken, en dat biedt aanknopingspunten voor gezamenlijke projecten. Een voorbeeld daarvan is het ontwikkelen van woonzorgzones, waar op lokaal niveau de voorzieningen zo op elkaar

L.A.Ries-huis

In Amsterdam bouwde woningstichting De Key (tegenwoordig Fontis) in overleg met verzorgingshuis De Rietvinck en de Stichting L.A. Ries zeven appartementen voor homo/lesbische ouderen: de eerste aanleunwoningen in Nederland speciaal voor deze doelgroep. Bewoners van dit zogeheten L.A. Ries-huis kunnen gebruik maken van de voorzieningen en service die het aangrenzende verzorgingshuis De Rietvinck biedt.

De Stichting L.A. Ries ontwikkelt intussen nieuwe ideeën over wonen. Ze wil een model opzetten waarbij homo/lesbische ouderen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen, waarvoor persoonlijke ondersteuning wordt opgezet. De Stichting L.A. Ries ontwikkelt zich in dit model tot een 'inkooporganisatie' van producten op het gebied van welzijn, zorg en wonen. Voorbeelden daarvan zijn het inschakelen van een thuiszorgorganisatie voor specifieke zorgbehoeften van zelfstandig wonenden, en van een woningcorporatie voor het verzorgen van aanpassingen in de woning. Dit initiatief heet de Roze Zorgmakelaar.

zijn afgestemd dat alle ouderen er zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen.

Zorg

De lichamelijke gezondheid van ouder wordende homo's en lesbo's verschilt niet veel van die van oudere hetero's.

Nog steeds houden veel homoseksuelen hun leefstijl verborgen. Opvallend is dat ze zelfs nu nog vaak codewoorden gebruiken uit het verleden.

Wel is het zo dat onder homoseksuelen gemiddeld meer tabak en alcohol gebruikt wordt, hetgeen negatieve effecten op de gezondheid heeft. Net als andere ouderen krijgen homo's en lesbo's meer problemen met de mobiliteit als ze ouder worden, vooral boven de 75. Wie minder is heeft ook minder mogelijkheden om sociale contacten op te doen. Juist voor roze ouderen is dat een

belangrijk gegeven, omdat zij over het algemeen veel minder dagelijks contact hebben met burens en familie. Niet voor niets rapporteren nogal wat roze ouderen problemen met eenzaamheid en depressies. Mede in verband daarmee is er behoefte aan goede, op de doelgroep toegespitste, voorzieningen, en aan hulpverleners die op de hoogte zijn van homo/lesbische leefstijlen.

Een 80-jarige lesbische vrouw vertelt: 'Ik woon in een verzorgingstehuis in de buurt van Eindhoven. Ik heb mijn medebewoonsters en bewoners verteld dat ik lesbisch ben en tot voor kort met mijn vriendin heb samengewoond. Voor de buitenwacht was zij zogenaamd mijn nicht. Maar sinds ik het verteld heb, word ik min of meer gemedend. Ik zit ik steeds vaker alleen aan een tafeltje mijn kopje koffie te drinken. Laatst hoorde ik zelfs een jonge verzorgster zeggen: "Je denkt toch niet dat ik die oude pot de kont ga wassen zeker?!" Toen dacht ik: of ik nu dood ben of niet, in de hel zit ik nu toch al...'

Onzichtbare hulpvraag

Zorgverleners gaan er, net als andere mensen, over het algemeen van uit dat iemand heteroseksueel is. Uit angst voor discriminatie of andere negatieve reacties laten oudere homoseksuelen hun seksuele voorkeur meestal onvermeld in hun contacten met zorg- en hulpverleners. 'Zorg op maat' is daarom moeilijk te krijgen. En dat terwijl er wel degelijk een specifieke 'homoseksuele hulpvraag' bestaat. Die kan bijvoorbeeld te maken hebben met problemen rond de acceptatie van homoseksualiteit. En soms ervaren ouderen problemen als gevolg van het feit dat ze hun homoseksuele relatie altijd verzwegen hebben. Daardoor hebben ze bijvoorbeeld geen inspraak bij de behandeling van hun zieke partner, spelen er erfenskwetsies of zijn er problemen in de woon situatie. Ook worstelen homo/lesbische ouderen vaak met eenzaamheidsgevoelens, en hebben ze behoefte aan steun bij het zoeken van een nieuwe relatie als hun partner is overleden.

Zorg om de zorg

Bij alle veranderingen in de gezondheidszorg in Nederland, is het ook voor roze ouderen van belang dat 'ketenzorg op maat' in de toekomst goed geregeld kan worden. Nu steeds minder mensen naar een verzorgingstehuis zullen gaan, omdat het streven van de overheid is mensen zo lang mogelijk zelfstandig te laten wonen, kunnen er specifieke problemen voor roze ouderen ontstaan. In het kader van de WMO moet iedereen immers in eerste instantie in de eigen omgeving steun zoeken. Maar homoseksuele ouderen kunnen in de regel minder gebruik maken van mantelzorg, bijvoorbeeld omdat ze minder vaak kinderen hebben. En als ze die wel heb-

ben, bestaat er vaak een minder hechte band. Ongeveer de helft van de oudere homoseksuelen van boven de 70 is vroeger getrouwd geweest. De meeste van deze huwelijken echter liepen stuk. De ommezwaai daarna van een heteroseksuele naar een homoseksuele leefstijl, betekende ook vaak een breuk in contacten met familie en vrienden. Verder is men vaak bang dat de burens de homoseksualiteit zullen 'ontdekken', terwijl tegelijkertijd een wissel op de burens moet worden getrokken voor het verrichten van eenvoudige hulp als het buiten zetten van de vuilniszakken of het doen van een boodschap.

Het is dus van belang dat homoseksuele ouderen kunnen rekenen op homovriendelijke thuiszorg. En juist daarover hebben veel homoseksuele ouderen grote zorgen. Sommige ouderen zijn bang dat de (allochtone) jongeren die in de toekomst het merendeel van deze beroepsgroep zullen uitmaken, onvoldoende weten van homoseksuele leefstijlen. Het verdient dan ook de aanbeveling dat in de verpleeg- en verzorgopleidingen (meer) aandacht besteed wordt aan homoseksualiteit.

Welzijn

Is eenzaamheid een probleem?

Naarmate mensen ouder worden, 'krimpt' hun leefwereld. Vrienden overlijden, waardoor de vriendenkring kleiner wordt. Of men krijgt te maken met beperkingen in mobiliteit, waardoor het moeilijk of zelfs onmogelijk wordt elkaar te bezoeken. Veel homoseksuele ouderen hebben hun sociale netwerk niet direct in de buurt; het is vaak meer gebaseerd op vrienden die verspreid wonen dan op burens en familie in de onmiddellijke omgeving. Net als hetero's durven ook oudere homo's en lesbo's durven vaak 's avonds niet meer zo goed over straat. Dat belemmert het bezoeken van homoactiviteiten, die immers vaak juist in de avonduren plaatsvinden.

Oudere lesbische vrouwen

Voorals de groep oudere lesbische vrouwen komt uit onderzoek vaak als eenzaam naar voren. Zij wonen veelal alleen en hebben meestal een lager

Ook worstelen homo/lesbische ouderen vaak met eenzaamheidsgevoelens

Sekseverschillen op leeftijd

Mannen:

- benoemen zich vaker als homoseksueel
- hebben contacten met hetero's, met name heterovrouwen
- hebben last van homonormen over uiterlijk ('jong en strak' in de gay scene)
- kampen ook met eenzaamheid: het is lastig om een leuke levenspartner te vinden als je niet valt op je leeftijdsgenoten
- zijn vaak getrouwd geweest en houden contact met ex-vrouw en kinderen
- hebben moeite met het vinden van sekspartners

Vrouwen:

- benoemen zich niet zo gauw als lesbisch
- geven de voorkeur aan contacten met lesbische vrouwen
- hebben vaak alle contact met ex-man verbroken, soms ook met de kinderen
- verkeren vaker in een slechte financiële situatie
- beschikken over minder mogelijkheden om contacten te leggen; er zijn wel vriendinnennetwerken
- hebben vaak familiebanden (met broers en zussen) verbroken
- de seksualiteit is erg naar de achtergrond verdwenen

Een 82-jarige lesbische vrouw uit Amsterdam vertelt: 'Je hebt niets aan die hetero's. Drie maanden heb ik in een bejaardenhuis gewoond om te revalideren nadat ik mijn heup had gebroken. De mentaliteit beviel me niet. Ik werd niet geaccepteerd. Ze hadden het allemaal over hun kindertjes en kleinkindertjes. Daar kan ik niet over meepraten. Ik heb maar niet verteld dat ik dertig jaar lang met mijn vriendin heb samengewoond, want je weet hoe oudere mensen daar tegenover staan. Nu woon ik weer zelfstandig. Tegen de thuishulp zeg ik dat de vrouw op de foto in mijn woonkamer mijn nicht is in plaats van mijn overleden vriendin. Zij is Marokkaanse, ik kijk wel uit! Na de dood van mijn partner tien jaar geleden voel ik me eenzaam. Ook aan de burens vertel ik niet over mijn lesbisch-zijn. Je hebt geen leven als je dat doet.'

pensioen opgebouwd dan de homoseksuele mannen. Van vrouwen werd vroeger immers aangenomen dat zij zouden profiteren van het pensioen van de echtgenoot. Degenen die in de stad (zijn blijven) wonen vinden steeds minder vaak aansluiting met de veranderende stadsbevolking. Degenen die naar het platteland verhuisd zijn, zien hun ontmoetingsmogelijkheden verminderd door hun geringere mobiliteit. Oudere vrouwen krijgen bovendien vaker last van chronische klachten dan mannen. Ten slotte is het voor alleenstaande oudere lesbische vrouwen moeilijker is om een partner te vinden dan voor oudere homoseksuele mannen, voor wie er meer ontmoetingsmogelijkheden zijn. Alleen wonen, een laag inkomen, een slechter wordende gezondheid; het zijn allemaal redenen waardoor mensen licht depressief kunnen worden.

Sociale contacten

Over het algemeen hebben homoseksuele ouderen relatief weinig sociale contacten. Wat zijn op dit gebied de problemen en de wensen?

Problemen

De sociale contacten van oudere homoseksuelen zijn beperkt:

- ze participeren weinig in de homo-subcultuur

- ze doen slechts beperkt mee aan de reguliere (recreatieve) activiteiten
- het bestaande aanbod van sociaal culturele en recreatieve organisaties is niet echt geschikt voor de oudere homoseksuelen; men voelt zich niet thuis tussen de hetero's, omdat die vaak nadrukkelijk bezig zijn met hun kinderen en kleinkinderen

Wensen

Het organiseren van een specifiek aanbod voor homo/lesbische ouderen is niet zonder meer een oplossing. Het aantal homoseksuele ouderen in een regio is vaak niet toereikend om de anonimiteit te waarborgen waar deze groep behoefte aan kan hebben. Toch is er wel degelijk belangstelling voor activiteiten 'in eigen kring'. Vrouwen willen het liefst alleen activiteiten met vrouwen. Een complicerende factor daarbij is dat oudere homoseksuele vrouwen vaak alleen bij elkaar te brengen zijn wanneer een activiteit geen 'homoseksualiteit uitstraalt' maar waar de 'juiste' doelgroep wel op af komt. Mannen willen vaak het liefst activiteiten met allemaal homoseksuelen van verschillende leeftijden.

Netwerkvorming door homo-zelforganisaties kan bevorderd worden door rekening te houden met specifieke wensen van ouderen, en aan te sluiten bij de belangstellingssfeer van de groep. Voor vrouwen kunnen dat activiteiten zijn op het gebied van kunst/cultuur, recreatie (tuinieren, wandelen), sport of levensbeschouwing. Mannen spreken een voorkeur uit voor een bepaald voorzieningenniveau, waar men niet alleen gezelligheid vindt, maar bijvoorbeeld ook kan eten.

Roze ouderen ook actief

Gelukkig is het niet alleen kommer en kwel voor de oudere homoseksuelen. Er zijn steeds meer uiteenlopende initiatieven in heel het land, vaak van roze ouderen zelf, om de positie van de oudere homoseksuelen te verbeteren. In sommige steden vinden bijvoorbeeld zogenoemde soos-bijeenkomsten plaats waar men elkaar kan ontmoeten. Oudere homoseksuelen nemen bovendien soms plaats in overlegorganen op lokaal niveau (bijvoorbeeld de senioren-adviesraad) om daar de belangen van homoseksuele ouderen te behartigen. En in de grote steden zijn er plannen om woonprojecten aan te bieden waarbij wonen, zorg en homo-zijn centraal staat. Roze ouderen kijken dus zeker niet altijd niet lijdzaam toe, maar bepalen zo hun eigen toekomst.

Aanbevelingen voor roze ouderenbeleid

Wonen

Gemeenten, woningcoöperaties, woningbouwverenigingen, zorgkantoren:

- Houd een behoeftepeiling naar de woonbehoeften van roze ouderen.
- Gemeenten kunnen woningcorporaties en woningbouwverenigingen stimuleren om betaalbare huisvesting voor roze ouderen te bouwen.
- Gemeenten kunnen samen met het zorgkantoor op zoek gaan naar nieuwe combinaties van wonen, zorg en welzijn voor ouderen.

Homo-organisaties:

- Creëer een platform waar oudere homoseksuelen van gedachten kunnen wisselen over hoe zij hun woonbehoeften willen vormgeven.
- Wees indien nodig belangenbehartiger naar de officiële instanties.

Zorg

Gemeenten, zorginstellingen, zorgkantoren, patiëntenverenigingen:

- Belangenbehartiging in de zorg voor oudere homoseksuelen
- Neem roze ouderen op in de verschillende consumenten- en patiëntenplatforms.

- Stel kwaliteitseisen aan de zorg voor roze ouderen, zodat zij zelf voorzieningen kunnen beoordelen.
- Train het personeel in thuiszorg en in verpleeg- en verzorgingshuizen op de omgang met roze ouderen.
- (Deel)gemeenten kunnen een ketenbenadering in de zorg voor roze ouderen stimuleren
- Gemeenten kunnen een persoonsgebonden budget in de zorg instellen, waarbij bij de aanbesteding kennis over homoseksuele en lesbische leefstijlen een van de vereisten is.
- Onderzoek de mogelijkheden om WMO-gelden via een zogeheten Roze Zorgmakelaar in te zetten.

Homo-onvriendelijk klimaat in verzorgingshuizen

- Maak informatie over homovriendelijkheid van huizen algemeen bekend en controleer daar ook op.
- Stel kwaliteitseisen aan verzorgingshuizen, bijvoorbeeld over toegankelijkheid voor homoseksuelen en verpleging van homoparen.
- Maak homovriendelijke verzorgingshuizen door in bepaalde gevallen te streven naar een mix van 50 procent homo en 50 procent hetero.
- Richt een vleugel in voor lesbische vrouwen, of bijvoorbeeld een huis met een koffieuurtje voor oudere homo's.
- Zorg voor homovriendelijke thuiszorg en biedt roze mantelzorg meer ondersteuning.
- Maak roze patiëntenverenigingen, zodat patiënten en mantelzorgers bij veel voorkomende ziekten als Parkinson of Alzheimer ondersteund worden.

Opleidingen verbeteren

- Besteed in verpleeg- en verzorgopleidingen meer aandacht aan het omgaan met homoseksualiteit; dat vergt vooral een inspanning op de ROC's, maar betrek ook het voort-

Ten slotte is het voor **alleenstaande** oudere lesbische vrouwen **moeilijker** om een **partner te vinden** dan voor oudere homoseksuele mannen

gezet onderwijs in voorlichting hierover.

• **Homo-organisaties:**

- Richt je met het voorlichtingsaanbod ook op zorgopleidingen, en kaart daarin ook specifiek de problemen rond ouderen aan.
- Breng de problematiek van roze ouderen bij lokale zorginstellingen onder de aandacht.

Welzijn

Gemeenten, wijk- en welzijnsinstellingen, ouderenwerk, senioren-overleggen:

Om het welzijn van oudere homoseksuelen te stimuleren en de eenzaamheid onder deze groep te verkleinen, kan men de volgende acties ondernemen:

- Neem roze ouderen op in lokale senioren-overleggen.
- Stimuleer het opzetten van ontmoetingsplekken voor roze ouderen: een dagcafé, een seniorenclub, een sauna.
- Organiseer groepen voor gezamenlijke activiteiten, bijvoorbeeld concert- of museumbezoeken.

• Stimuleer dat de zogeheten *Active Ageing*-projecten ook voor roze ouderen worden ingezet.

- Realiseer buddyzorg voor roze ouderen.
- Draag het lokale ouderenwerk op om projecten voor roze ouderen te ontwikkelen.

• **Homo-organisaties:**

- Zet een roze telefoencirkel op.
- Schrijf een roze teletekstpagina.
- Maak in samenwerking met een buurtvereniging op het wijkcentrum een 'contactenbak' voor vriendschap.
- Open een website waarop niet alleen roze nieuws en interessante gegevens te raadplegen zijn, maar waar bezoekers ook persoonlijke contacten kunnen leggen.
- Organiseer buddy- en maatjesprojecten.
- Zorg voor veilig roze vervoer voor gehandicapten, zodat ze bijvoorbeeld zonder vrees naar het COC of een andere homogelegenheid kunnen gaan; maak hierover bijvoorbeeld afspraken met lokale vervoerders en gemeenten.

Meer informatie

www.coc.nl/ouderen

Landelijk Platform Homo- Lesbische Ouderen

www.homo-emancipatie.nl

het Kenniscentrum homo-emancipatie houdt zich uitgebreid bezig met wonen, welzijn en zorg voor homoseksuele ouderen

www.cocrotterdam.nl/ouderen

COC Rotterdam heeft een werkgroep ouderenbeleid die homoseksuele 50-plussers handvatten biedt om hun seksuele identiteit emotioneel en lichamelijk te kunnen uiten en beleven

www.werkgroep7152.nl/vijftig

werkgroep van groep 7152 voor de 'niet meer zo jonge lesbische en biseksuele vrouwen'

www.vrouwenwoonproject.nl

Woonproject voor lesbische 50-plus vrouwen

www.stichting-homeless.nl

Stichting HomeLesS wil dat homo-

seksuele en lesbische ouderen zich in hun woning ook echt thuis voelen; in een eigen woning, woongroep, servicewoning, verzorgingshuis of in welke woonsituatie dan ook

www.cochaaglanden.nl/woongroep-ouderen

COC Haaglanden heeft het initiatief genomen voor het opzetten van een woongroep voor 50+ homo's en lesbo's

www.rotterdamverkeert.nl

Rotterdam Verkeert wil de kwaliteit van het zorgaanbod voor homoseksuele mannen en lesbische vrouwen verbeteren, met daarbinnen ook speciale aandacht voor roze ouderen

www.outforever.nl

Amsterdams initiatief om binnen enkele jaren woonprojecten aan te bieden waarbij wonen, zorg en homo-zijn centraal staat

Colofon

Uitgave MOVISIE Lesbisch- en Homobeleid, september 2007

www.movisie.nl

Redactie: Judith Schuyf en Rob Stoop

Tekstredactie: Marc van Bijsterveldt

Fotografie: Shannon Hale, Judith Schuyf

Sjaan van der Jagt en Bettina Neumann

www.planetgender.com

Vormgeving: Case, Kees Wagenaars, Breda

Druk: Em. de Jong b.v.

U kunt de factsheets ook terugvinden op www.homo-emancipatie.nl.

Meer exemplaren zijn te bestellen via info@homo-emancipatie.nl.

Deze uitgave werd mogelijk gemaakt door een bijdrage van het ministerie van VWS.

Kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling

- * mantelzorg
- * kwetsbare groepen
- * vrijwillige inzet
- * huiselijk en seksueel geweld
- * leefbaarheid